

EĞİTİM FİNANSMANI: TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE EŞİTLİK

Çiğdem ETÇİ
Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA

**EĞİTİM FİNANSMANI:
TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE
EŐİTSİZLİK**

Yazarlar

**Bilim Uzm. Çiğdem ETÇİ
Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA**

**Aralık
2024**

EĞİTİM FİNANSMANI:
TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE EŐİTSİZLİK
Yazarlar : Bilim Uzm. Çiğdem ETCİ & Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA

Genel Yayın Yönetmeni: Erkan KIRAL
Kapak ve Sayfa Tasarımı: ELA Design
Yayın Tarihi: Aralık 2024
Yayıncı Sertifika No: 76010
ISBN: 978-625-97766-5-1

© ELA Yayıncılık
Zafer Mah.152 Sokak No: 39 H, Efeler /Aydın

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu kitapta eğitim finansmanı, eğitim hakkı ve eğitimde fırsat eşitliği kavramlarına Türkiye’de okul öncesi eğitimde güncel durum irdelenerek yer verilmiştir. Ayrıca kitabın son bölümünde yazarlar Çiğdem ETÇİ’nin tez çalışması ve danışmanı Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA’nın rehberliğinde geliştirilen, okulöncesi eğitim bağlamında ele alınan *Eğitim Nasıl Finanse Edilmeli: Yönetici, Öğretmen ve Veli Görüşleri* adlı araştırma da yer almaktadır. Bu araştırmanın, pandemi döneminde gerçekleşmiş olması, o döneme özgü finansman sorunlarının eğitim hakkı ve eğitimde fırsat eşitliği özelinde daha net anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Kitabın 1. Bölümünde Okulöncesi Eğitim, 2. Bölümünde Eğitim Finansmanı, 3. Bölümünde Eğitim Hakkı ve Eğitimde Fırsat Eşitliği konuları incelenmiştir. 4. Bölümde ise Türkiye’de anaokulu finansmanının mevcut durumu ve olması gereken yapısı, yaşanan finansman sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini içeren nitel bir araştırmaya yer verilmiştir. Kitabın, eğitim finansmanı, eğitimde fırsat eşitliği ve eğitim hakkı kavramlarına açıklık getirmesi yanında, Türkiye’deki anaokullarında yaşanan finansman sorunlarına ve bu sorunlara getirilen çözüm önerilerine eğitimde fırsat eşitliği ve Covid-19 pandemisi bağlamında ışık tutması hedeflenmektedir.

Bu kitabın ortaya çıkış sürecinde değerli katkılarıyla yanımda olan, tez çalışmamın her aşamasında rehberliğini esirgemeyen ve tez sonrası süreçte de çalışmamın geliştirilmesine doğrudan yazarak da katkı sağlayan sevgili danışmanım Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA’ya ve ADÜ Eğitim Yönetimi Bölümü’ndeki tüm kıymetli akademisyenlere teşekkürlerimi sunarım. Kitabın okuyucularla buluşmasını sağlayan ELA Yayıncılık ekibine ve sevgili hocam Erkan KIRAL’a da içten teşekkürlerimi iletiyorum. Her zaman yanımda olan aileme, dostlarıma ve özellikle sevgili eşim Melih ile çocuklarım Doruk ve Derin’e minnettirim. Sizlere ne kadar teşekkür etsem az...

Bilim Uzm. Çiğdem ETÇİ

ÖZGEÇMİŞ

Bilim Uzm. Çiğdem ETÇİ

Yazar 1978 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1996 yılında Çapa Anadolu Öğretmen Lisesi'ni bitiren yazar aynı yıl Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Matematik Öğretmenliği programına yerleşmiştir. 2000 yılında MEB'e öğretmen olarak atanan yazar 2000-2008 yılları arasında doğup büyüdüğü Sarıyer'de görev yapmış, 2008'den bu yana da Aydın'da görev yapmaktadır. 2019'da başladığı Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi tezli yüksek lisans programını 2022'de bitirmiş, LGS sınavına girecek oğluna destek olmak için bir yıl eğitimine ara vermiş, 2023'te aynı bölümün doktora programına başlamıştır. Evli ve iki çocuk annesi olan yazar halen doktora programına devam etmektedir. Yazar 'Eğitim Nasıl Finanse Edilmeli: Yönetici, Öğretmen ve Veli Görüşleri' adlı yüksek lisans tez çalışmasını alan yazına kazandırmıştır.

İletişim: cgdmetci@gmail.com ORCID NO: 0000-0001-9205-461X

Prof. Dr. Ruhi SARP KAYA

1964'te Isparta'nın Yenişarbademli ilçesinde doğdu. İlkokul ve Ortaokulu Isparta/ Sütçüler'de, Liseyi Burdur/ Ağlasun Lisesi'nde bitirdi. Lisansını, Karadeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünde 1985'te tamamladı. Birinci yüksek lisansını, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında (1996); ikinci yüksek lisansını yine aynı üniversitenin Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi alanında (1998) yaptı. Doktorasını DEÜ, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi alanında (2001) yaptı. Şu anda Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesinde, profesör olarak çalışmaktadır. Okul geliştirme danışmanlığı yapmaktadır. Çatışma yönetimi, eğitimde politik davranış, öğretmenlere yönelik ödül ve disiplin uygulamaları, eğitim hukuku, Atatürk'ün eğitim anlayışı, eleştirel pedagoji ve okul geliştirme konularında çalışmalarını sürdürmektedir. 1 adet Avrupa Birliği Erasmus Yetişkin Eğitimi Projesi ve 1 adet TÜBİTAK projesi ve 5 Üniversite Bilimsel Araştırma Projesi yürütücülüğü yapmıştır. TUBA dan sınıf yönetimi kitabı ile telif eser ödülü almıştır. Ortak yazarlı Eğitim Hukuku, eğitim Hakkı, Eğitim Ekonomisi kitapları ve 3 adet editörlüğünü yaptığı Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi, Sınıf Yönetimi, Eğitim Bilimine Giriş kitapları ve makaleleri vardır.

İletişim: ruhi@sarpkaya.net ORCID NO: 0000-0001-5476-071

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
ÖZGEÇMİŞ	1
İÇİNDEKİLER	5
ŞEKİLLER DİZİNİ	7
TABLolar DİZİNİ	8
KISALTMALAR DİZİNİ	9
GİRİŞ	11
I. BÖLÜM	15
Eğitim Finansmanı	15
Eğitim Finansmanı	15
Eğitim Maliyeti	16
Parasal maliyet ve gerçek maliyetler	17
Bireysel, kamusal ve toplumsal harcamalar	18
Ekonomik maliyet	19
Fırsat maliyeti.....	19
Doğrudan – Dolaylı maliyetler.....	21
Eğitimde Finansman Yaklaşımları	23
Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Finansmanının Yasal Temelleri	26
Yasa ve yönetmeliklerde eğitim finansmanı	26
Kalkınma planlarında eğitim finansmanı	30
Millî Eğitim Şuralarında eğitim finansmanı.....	33
Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Finansmanı	37
Okul bazlı bütçe (OBB).....	39
Okul aile birlikleri	40
Sosyal kulüpler	42
Nitelikli Eğitimde Finansmanın Rolü	43
Eğitim Yönetimi Yapılanması ve Eğitim Finansmanı İlişkileri	46
II. Bölüm	49
Eğitim Hakkı ve Eğitimde Fırsat Eşitliği	49

Eğitim Hakkı.....	49
Eğitimde Fırsat Eğitliği	53
III.BÖLÜM.....	61
<i>Okul Öncesi Eğitim</i>	61
Okul Öncesi Eğitim	61
Okul Öncesi Eğitimin Amaçları.....	61
Okul Öncesi Eğitimin Temel İlkeleri.....	65
Okul Öncesi Eğitimin Önemi	66
Okul Öncesi Eğitimin Yasal Temelleri.....	68
Yasa ve yönetmeliklerde okul öncesi eğitim.....	68
Kalkınma planlarında okul öncesi eğitim.....	69
Milli Eğitim Şûralarında okul öncesi eğitim	72
Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim	74
Covid 19 Salgınında Türkiye’de Uzaktan Okul Öncesi Eğitim	76
IV. Bölüm.....	81
<i>Eğitim nasıl finanse edilmeli: yönetici, öğretmen ve veli görüşleri.....</i>	81
Problem Durumu.....	81
Araştırmanın Amacı.....	83
Araştırmanın Önemi	83
Sayıtlar	85
Sınırlılıklar	85
Tanımlar	85
İlgili Araştırmalar	86
Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	86
Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	91
Yöntem	94
Araştırmanın Modeli:	94
Araştırmanın Çalışma Grubu.....	95
Katılımcıların Kişisel Bilgileri	96
Verilerin Toplanması	101
Veri Toplama Aracı.....	101

Veri Analizi.....	107
Bulgular.....	110
1. Eğitim Harcamaları ve Finans Kaynaklarına İlişkin Bulgular.	110
2. Eğitim Kurumlarında Yaşanan Finansman Sorunlarına İlişkin Bulgular	125
3. Finansman Sorunlarına Bulunan Çözümlere İlişkin Bulgular.	163
4. Finansman Sorunlarına Getirilen Çözüm Önerilerine İlişkin Bulgular	205
5. Finansmanın Eğitim Sürecine Etkisine İlişkin Bulgular	230
6. Pandemi Sürecinin Eğitime Etkisine İlişkin Bulgular	253
7. Okul Öncesi Eğitimde Okuyan Öğrencilerin Eğitim Masraflarına İlişkin Bulgular.....	273
Sonuç ve Tartışma.....	285
Öneriler	301
KAYNAKÇA.....	305

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Yöneticilere Ait Bulgular: Tema, Kategori ve Alt Kategoriler.....	109
Şekil 2. Eğitim Harcamaları ve Finans Kaynakları	111
Şekil 3. Finansman Sorunları	127
Şekil 4. Finansman Sorunlarına Bulunan Çözümler	166
Şekil 5. Finansman Sorunlarına Getirilen Çözüm Önerileri.....	207
Şekil 6. Finansmanın Eğitim Sürecine Etkisi	233
Şekil 7. Pandemi Sürecinin Eğitime Etkisi.....	254
Şekil 8. Öğrencilerin Eğitim Masrafları	274

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Eğitimde Kişisel ve Toplumsal Maliyetlerin Doğrudan ve Dolaylı Maliyetler Ayrımında İncelenmesi	22
Tablo 2. Finansal Eşitlik Sentez Çerçevesi.....	55
Tablo 3. Türkiye'de Okul Öncesi Eğitimde (5 Yaş) Net Okullaşma Oranı	56
Tablo 4. Bölgelere göre Okul Öncesi (5 Yaş) Net Okullaşma Oranı	58
Tablo 5. Maslow'un Temel Gereksinimler Çizelgesi	64
Tablo 6. V. Beş Yıllık Kalkınma Plan Döneminde Okul Öncesi Eğitimde Hedefler	70
Tablo 7. Yönetici Kişisel Özellikleri.....	97
Tablo 8. Öğretmen Kişisel Özellikleri.....	98
Tablo 9. Velilere Ait Kişisel Bilgiler.....	99
Tablo 10. Görüşme Soruları Alt Amaçlar İlişkisi.....	103
Tablo 11. Kaynaklarına Göre Eğitim Harcamaları.....	113
Tablo 12. Devlet Tarafından Karşılanan Eğitim Harcamaları	114
Tablo 13. Okul Aile Birliği ve Aidatlar Tarafından Karşılanan Eğitim Harcamaları.....	117
Tablo 14. Eğitim harcamaları ve finans kaynakları.....	121
Tablo 15. Finansman Kaynakları.....	123
Tablo 16. Eğitim Kurumlarında Yaşanan Finansman Sorunları.....	129
Tablo 17. MEM Kaynaklı Sorunlar	129
Tablo 18. Temel İhtiyaçların Giderilmesi ile İlgili Yaşanan Sorunlar	134
Tablo 19. Aidat Sorunları	142
Tablo 20. Mevzuat Sorunları	147
Tablo 21. Eğitim Kurumlarında Yaşanan Finansman Sorunları (Öğretmen) ..	149
Tablo 22. Velilere Göre Finansman Sorunları.....	159
Tablo 23. Okul Finansman Sorunlarına Bulunan Çözümler.....	168
Tablo 24. Yönetici Özellikleri	173
Tablo 25. Öğrenci Finansman Sorunlarına Getirilen Çözümler	181
Tablo 26. Finansman Sorunlarına Getirilen Çözümler (Öğretmen)	186
Tablo 27. Finansman Sorunlarına Bulunan Çözümler	199
Tablo 28. Finansman Sorunlarına Getirilen Çözüm Önerileri.....	209
Tablo 29. Finansman Sorunlarına Getirilen Çözüm Önerileri.....	218
Tablo 30. Finansman sorunlarına Getirilmesi Gereken Çözümler	224
Tablo 31. Finansmanın Eğitim Sürecine Etkisi	235
Tablo 32. Finansmanın Eğitim Sürecine Etkisi	242
Tablo 33. Finansmanın Eğitim Sürecine Etkisi	249
Tablo 34. Pandemi Sürecinin Eğitime Etkisi.....	256

Tablo 35. Pandemi Sürecinin Eğitime Etkisi.....	261
Tablo 36. Pandemi Sürecinin Eğitime Etkisi.....	268
Tablo 37. Okul Öncesi Öğrencilerin Eğitim Masrafları	276

KISALTMALAR DİZİNİ

AÇEV	: Anne Çocuk Eğitimi Vakfı
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
ERG	: Eğitim Reformu Girişimi
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MEM	: Millî Eğitim Müdürlüğü
OBB	: Okul Bazlı Bütçe
SED	: Sosyoekonomik Düzey
TCSBB	: Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı
TEGM	: Temel Eğitim Genel Müdürlüğü
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Eğitim finansmanı, son yıllarda ülkeleri etkisine alan liberal ekonomi anlayışının ağırlılığıyla gitgide vatandaşların sırtına yüklenmektedir. Eğitimin toplumun yararına olmasının yanında, bireye de olan katkıları bu görüşün alt yapısını oluşturmaktadır. Kaynakların kıt olması eğitim hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi için maliyet hesaplaması, kaynak temini, kaynakların eşit ve verimli dağılımını gibi süreçlerin eğitim finansmanı dahilinde özenli planlamasını gerektirmektedir. Eğitim finansmanında ilk olarak eğitimin ekonomik maliyeti hesaplanmaktadır. Ekonomik maliyet denilince akla sadece para ile karşılanabilen masa, sıra, okul binası gelmemelidir, bir öğrencinin okuyarak geçirdiği süre zarfında kazanamadığı para veya bir binanın hastane yerine okul olarak değerlendirilmesi fırsat maliyeti olarak karşımıza çıkmakta, ekonomik maliyete değer olarak yansımaktadır. Eğitim finansmanının kaynağı sosyal devlet anlayışı bağlamında sadece devlet tarafından karşılanıyorsa kamu finansmanı, tamamıyla birey ve özel sektör tarafından karşılanıyorsa özel finansman ve günümüz kapitalist toplumlarında gitgide yaygınlaşan kamu ile özel sektörün birlikte karşıladığı karma finansman olarak karşımıza çıkmaktadır. Gereken kaynağın eşit ve verimli şekilde tüm ülkeye dağıtımını esasen eğitim finansmanının konusu olmakla beraber eğitim hakkı ve eğitimde eşitlik bağlamında da değerlendirilmektedir.

Eğitim hakkı ilk olarak 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Bildirisi Madde 26'da 'Herkesin eğitim hakkı vardır. Eğitim hiç değilse ilk ve temel öğretimde parasız olmalıdır. İlk ğretim zorunludur. Teknik ve meslek öğreniminden herkes yararlanabilmelidir. Yüksek ğretim yeteneklerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır.' şeklinde yazılı olarak yerini almıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağını ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın nlenmesine Dair Sözleşme de kadın ve erkeğin eğitim alanında eşit haklara sahip olacağını garanti altına almaktadır. Birleşmiş Milletler ocuk Hakları Bildirgesi de on ilke ile çocukların haklarını korumakta eğitim haklarını garanti altına almaktadır. Benzer şekilde engellilerin eğitim hakları da uluslararası sözleşmeler ile garanti altına alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasının 42. Maddesi'nde eğitimin bir hak olduğu belirtilmekte kimsenin bu haktan mahrum bırakılamayacağı, kız ve erkek öğrenciler için eğitimin zorunlu olduğu ifade edilmektedir. Devletten beklenen eğitimin bir hak olmasından hareketle tüm çocuklara eğitimi eşitlik çerçevesinde ulaştırabilmesidir. Günümüz liberal ekonomilerinde çocukların ailelerinin sosyoekonomik durumlarına göre eğitim

hakkından eşit şekilde yararlanıp yararlanmadığı araştırmalara konu olmaktadır. McMahan her çocuğa yapılan eşit eğitim yatırımının yatay eşitliği, ihtiyacı olana daha fazla yatırım yapmanın dikey eşitliği ve mali tarafsızlık oluşturularak dikey eşitliğin sağlanmasının ise kuşaklar arası eşitlik sağladığını ifade etmektedir. Ülkemizde eşitlik çerçevesinde eğitim basamakları incelendiğinde okul öncesi eğitimin zorunlu olmadığı ve bir takım mali yükümlülükler getirdiği bu bağlamda eğitimde fırsat eşitsizliğinin oluşup oluşmadığı tartışma konusudur.

Okul öncesi eğitim bir çocuğun doğumundan ilkokula başlayıncaya kadar geçen süreyi içermektedir. MEB tarafından 4-6 yaş grubu çocuklara ana sınıfları aracılığıyla verilen okul öncesi eğitim, okul öncesi eğitimin yalnızca son üç yılını içermektedir. Ülkemizde okul öncesi eğitime temel eğitime hazırlık olarak bakılmaktadır oysa araştırmalar göstermektedir ki okul öncesi eğitim öğrencilerin ileriki eğitim yaşamlarında okuma ve matematik becerilerine katkı sunmanın yanı sıra toplumsal yaşama yansıyan sayısız artıları barındırmaktadır. Okul öncesi eğitim alan bireylerin toplumsal düzene uyarak adalet sistemine daha az yük oldukları, kadınların eğitim hayatına dahil olmasıyla düşük oranda gerçekleşen bebek ölümleri, evlilik seçimlerinin daha iyi yapılması dolayısıyla boşanma oranlarında azalma, lisede okul öncesi eğitim almayanlara göre daha başarılı olma ve üniversiteye devam etme gibi istenen davranışları gösterdikleri araştırmalar tarafından ortaya konulmaktadır. Bu çalışma Türkiye’de eğitim finansmanı, eğitim hakkı ve eğitimde eşitlik kavramlarının ele alınması açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda Türkiye’de anaokulları finansmanı ve anaokullarında fırsat eşitliği yasa ve yönetmelikler, kalkınma planları ve eğitim şuraları kapsamında irdelenmiştir. Bu kitap eğitim finansmanı, eğitim hakkı ve eğitimde fırsat eşitliği gibi kavramlara kavramsal çerçeve sunmanın yanı sıra örnek bir araştırmaya da yer vermektedir. ‘Eğitim Nasıl Finanse Edilmeli: Yönetici, Öğretmen ve Veli Görüşleri’ başlıklı bu çalışma ilk yazarın yüksek lisans tezi olarak kaleme alınmıştır. Bu çalışmada okuyuculara anaokullarında finansmanın nasıl sağlandığı, finansman kaynakları ve eğitimde fırsat eşitliğinin ne derece gerçekleştiği yönetici, öğretmen ve veli görüşlerine dayanarak ortaya konmuştur. Çalışmanın pandemi dönemine denk gelmesi nedeniyle pandemi döneminde yaşanan finansal sıkıntılar ve eğitimde fırsat eşitliği bağlamında uzaktan eğitimin ne derece başarılı olabildiği ve uzaktan eğitimde yaşanan sıkıntılar yönetici, öğretmen ve veli gözüyle ifade edilmiştir. Kitabın amacı Türkiye’nin sosyoekonomik yapısı içerisinde okul öncesi kurumlarının eğitim finansmanının nasıl sağlandığı, bu okullarda yaşanan finansman sorunları ve bu sorunların eğitimin niteliğini nasıl etkilediği, çözüm için neler yapıldığının yönetici, veli ve öğretmen görüşleri alınarak ortaya

konulması ve bu konuda derin bir anlayış sağlayarak bu alandaki araştırmalara yeni bir bakış açısı katmaktır.

I.BÖLÜM

EĞİTİM FİNANSMANI

Eğitim Finansmanı

Eğitimin finansmanı, eğitim kurumlarının etkili bir şekilde etkinlik gösterebilmesi için gerekli kaynaklara sahip olmasını sağlamayı amaçlayan geniş bir faaliyet ve strateji çeşitliliğini kapsar. Eğitim programlarının çeşitli gereksinimlerini karşılamak için hükümet bütçeleri, özel katkılar ve toplum desteği dahil olmak üzere çeşitli kaynaklardan fon tahsisini içerir. Bu finansal kaynakların yönetimi, eğitim niteliğini ve erişilebilirliğini artırmak için kritik öneme sahiptir.

Finansmanın temel ilkelerinden birisi kaynakların kıt olmasıdır, bu nedendir ki eğitim için her zaman sınırlı miktarda fon bulunmaktadır. Bu durum tüm karar alma süreçlerini etkilemektedir. Öğrenmenin en üst düzeye çıkarılması için gereken sayıda öğretmenin istihdam edilmesi, öğretmenlerin uygun gördüğü ders kitabı, bilimsel ekipmanı ve teknolojilere ulaşılabilmesi esasen kaynakların sınırsız olması ile ilgilidir. Dolayısıyla eğitim hedefi ne kadar arzu edilir olursa olsun finansmanın varlığı ile güvence altına alınabilir (Glover ve Levacic, 2007).

Eğitimin finansmanı, eğitim hizmetlerinin sunumu için gerekli parasal kaynakların elde edilmesi süreci olduğu gibi, kullanılan kaynakların farklı bölgeler, iller, eğitim tür ve düzeyleri, farklı sosyo-ekonomik düzeydeki bireyler ve gruplara (Güngör ve Göksu, 2013:61; Birekul, 2016) etkili ve eşitlik çerçevesinde dağılım süreci (Kurul, 2012) olarak tanımlanmaktadır. Eğitime ayrılan kaynağın miktarı ve gerektiği şekilde dağıtımın yapılması eğitim finansmanının temelini oluşturmaktadır. Son yıllarda, daha kapsayıcı ve erişilebilir eğitim finansmanı modellerine doğru belirgin bir kayma yaşandı. Örneğin, dezavantajlı topluluklar için eğitim erişimini artırmak amacıyla çeşitli bölgelerde ücretsiz okul ücretleri gibi girişimler uygulandı (Darmawan ve Rugaiyah, 2024).

Okullar genellikle kâr amacı gütmeyen sektörde yer almaları nedeniyle gelir kaynaklarından ziyade harcama planlarına odaklanma eğilimindedirler. Etkili finansman kullanımında esas olan var olan bütçeyi aşmadan tüm kaynakları öğrencilerin gelişimi için kullanabilmektir. Burada bütçeyi aşmamak ne kadar önemli ise mevcut kaynakları öğrencilerin yararına kullanabilmek de o kadar önemlidir. Bu doğrultuda, İngiltere’de eğitimden sorumlu bakanlık tarafından yayımlanan resmî belgede, sınırlı okul kaynaklarının, okulların önceliklerine göre etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak için gerçekçi bir bütçe oluşturmanın yararları şu şekilde sıralanmaktadır (Glover ve Levacic, 2007: 89):

Finansal: Bütçenin iyi bir şekilde yapılması yıl içerisinde yaşanacak finansal kriz risklerini azaltarak değerli öğretim ve yönetim zamanının etkili kullanımını sağlar.

- Eğitim: Okulun hedeflerine ulaşabilmesi ihtiyaç duyduğu kaynaklara sahip olması ile ilgilidir. İyi bir bütçe okulların hedeflediği gelişimleri sağlamalarını desteklemelidir.
- Motivasyon: Finansman veya planlama eksikliğinden kaynaklı yaşanan sorunlara çözüm arayışlarına girmek birincil amaç eğitime olan motivasyonu düşürecektir.
- İmaj: Finansal problemleri olmayan okullar finansal problem yaşayan okullara göre daha iyi bir imaj çizmenin yanı sıra finansal kaynaklara ulaşma konusunda da avantajlıdır.

Eğitim öğretim süreçlerinden beklenen sonuçların elde edilmesi yeterli finansal kaynağa sahip olmanın yanı sıra var olan finansal kaynakların doğru kullanılmasına da bağlıdır. Bu bağlamda öncelikle eğitimde maliyetin bilinmesi buna bağlı olarak maliyet türlerinin bilinmesi eğitim planlaması açısından önceliklidir. (Balkar, 2020).

Eğitim Maliyeti

Eğitim maliyeti ve eğitim için yapılan harcamalar zaman zaman eş anlamlı kullanılsa da bu terimleri birbirinden ayırmak gerekmektedir. Harcamalar, sadece parasal terimlerle ifade edilebilirken, maliyetler hem parasal hem de gerçek veya fiziksel terimlerle ifade edilmektedir. Ekonomi ile ilgilenenler için maliyet, mal ve hizmetlerin emsal değerini içermektedir (Tilak, 1985). Bir binanın eğitim binası olarak yapılacak olmasının maliyeti, ekonomistler tarafından sadece parasal olarak düşünülmemekte, binanın hastane veya başka bir kurum olabilecek olmasından kaynaklı kaçırılan fırsat maliyeti de hesaba katılmaktadır.

Maliyet, belirli bir faaliyette kullanılan veya bir kararın sonucu olarak ortaya çıkan kaynakların değeri olarak tanımlanabilmektedir (Simkins, 2000). Maloney vd. (2019)' e göre daha pahalı bir seçenek, daha düşük maliyetli seçeneklere göre daha iyi eğitim çıktılarını sağlıyorsa daha büyük bir değer ifade edebilir ya da tersine, daha az etkili bir seçenek önemli ölçüde daha ucuz olduğu için daha değerli olarak düşünülebilir.

Maliyet üretim maksadıyla yapılan her türlü harcama olarak ifade edilebilmektedir (İnsan gücüne ödenenler, kira bedelleri vb.). Bir işletmenin yaptığı kâr, satıştan elde ettiği fiyat ile mal ettiği fiyatın arasındaki farktır. Eğitimin gelecek için gerekli olduğu düşünülürse bu bir yatırımdır ve bir maliyeti vardır (Karakütük, 2020). Eğitim maliyeti, eğitim hizmetinin yapılabilmesi için

gereken tüm girdilerin ekonomik karşılığıdır. Eğitim harcamaları denilince eğitimi finanse eden kişi ve kurumların yaptıkları mal ve hizmet alımları veya yatırımları akla gelmektedir (Ünal, 1996).

Eğitim kaynaklarının etkin dağıtımının yapılması personel, bina ve öğretim materyalleri gibi maliyetlerin tam olarak belirlenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla maliyet hesaplaması aşağıda sıralanan açılardan önem arz etmektedir (Simkins, 2000: 168):

- Eğitim için kamu kaynakları azdır ve bu nedenle iyi kullanılmaları önemlidir. Maliyet bilgisi, hedeflere ulaşmanın alternatif yollarının karşılaştırılarak en verimli olanın seçilmesini sağlar.
- Eğitim hizmetlerinin pazarlanmasından gelir elde edilmesi gerekiyorsa, maliyetleri karşılamak için ne kadar ücret alınması gerektiğini bilmek önemlidir.
- Kendi kendini yöneten kurumlara doğru yönelim mal ve hizmet alımı yapan okul yöneticilerinin satın aldıkları veya kullandıkları kaynakların maliyetleri konusunda tam bilgi sahibi olmalarını gerektirmektedir.
- Şeffaflık ve Hesap verebilirlik: Kullanılan kaynakların maliyetinin bilinmesi bunların kullanımının etkilerini gösterme ve karşılığını verip vermediğini değerlendirme açısından önemlidir.

Ülkelerin eğitim finansmanının belirlenmesinde sosyoekonomik yapıları, eğitim sistemlerinin yapısal özellikleri belirleyici etmen olmaktadır. Aynı ülkenin farklı öğretim kademelerinde dahi finansman yaklaşımları farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılığın oluşmasındaki temel etmen eğitim maliyetlerindeki farklılık olabilmektedir (Balkar, 2020). Maliyet farklı boyutlarıyla incelendiğinde parasal maliyet ve gerçek maliyetler, bireysel, kamusal ve toplumsal harcamalar, ekonomik maliyet, fırsat maliyeti, doğrudan-dolaylı maliyetler gibi başlıklar ortaya çıkmaktadır (Kurul,2012).

Parasal maliyet ve gerçek maliyetler

Eğitim hizmetinin verilebilmesi için gereken insan kaynakları ve fiziksel kaynaklar gerçek maliyetler olarak kabul edilmektedir. İnsan kaynakları eğitim hizmetinin üretilmesi için gereken öğretmen, eğitim yöneticisi, eğitim denetmenleri ve eğitimci olmayan personeli kapsamaktadır. Fiziksel kaynaklar ise eğitimin gerçekleşeceği derslikler, spor salonları, laboratuvar, oyun bahçesi gibi çok çeşitli eğitim ortamlarıdır. Eğitim araç gereçleri de fiziksel kaynaklar içerisinde (Kurul, 2012). Glover ve Levacic her yıl karşılanması gereken

öğretmen maaşları, yakıt gibi giderlerin parasal maliyeti oluşturduğunu ifade etmektedir (2007).

Gerçek kaynaklar tamamen satın alınabilen kaynaklardan oluşmaz. Satın alınabilenlerin yanısıra satın alınamayan öğrenci zamanı gibi girdiler de maliyet hesabında eğitimin girdileri olarak kabul edilir. Eğitim için gerekli olan gerçek kaynaklar bir parasal ölçü kullanılarak ölçülebilir, değerlendirilebilir bu bağlamda eğitim girdilerinin parasal maliyeti hesaplanabilir (Kurul, 2012).

Sonuç olarak, eğitim hizmetinin maliyetini belirlemek, yalnızca satın alınabilir kaynakların değil, öğrenci zamanı gibi satın alınamayan girdilerin de dikkate alınmasını gerektirir. Bu nedenle, eğitimin sürdürülebilirliği için hem parasal maliyetlerin hem de gerçek maliyetlerin etkili bir şekilde planlanması önem taşımaktadır.

Bireysel, kamusal ve toplumsal harcamalar

Bireysel harcamalar öğrenci velisinin veya öğrencinin eğitim gördüğü süre zarfında yaptığı kitap, ulaşım, barınma gibi tüm harcamaları (Tilak, 1985) ifade etmektedir. Bireysel maliyetler öğrenim maliyeti, fırsat maliyeti ve yaşam maliyeti olarak üç farklı kategoride değerlendirilebilmektedir. Öğrenim maliyeti kapsamına okul aidatları, kırtasiye masrafları, okul için gerekli olan kıyafetler girmektedir. Yaşam maliyeti ise eğitim öğretim hizmetini ailesinin yanında alamayan bireylerin barınma, yeme içme, ulaşım gibi yaşamak için gerekli olan temel ihtiyaçların maliyetini oluşturmaktadır. Ailesinden parasal destek göremeyen ve yurt dışında öğrenim görmek isteyen bir genç için fırsat ve yaşam maliyeti vazgeçemesine neden olan etkenlerdir. Gideceği ülkede çalışma olanağı bulursa fırsat maliyeti ortadan kalkacak yaşam maliyeti de karşılanabilecektir (Kurul, 2012).

Kamusal harcamalar devletin eğitim öğretim için yaptığı harcamalardır. Eğitim iş görenlerine yapılan ödemeler, kırtasiye, yakıt, iletişim, enerji, donatım, araç-gereç, temizlik ve bakım giderleri (Karakütük, 2020) bina ek tesis yıllık kira ödemeleri, öğrenci tarafından elde edilemeyen kazançtan ötürü oluşan vergi kaybı kamusal harcamaların içerisinde yer almaktadır (Kurul, 2012).

Kişisel ve kamusal doğrudan harcamalara ek olarak bireysel ve kamusal fırsat maliyetlerinin toplamı alındığında toplumsal harcamalar elde edilmektedir. Bireysel fırsat maliyeti bireyin herhangi bir işte çalıştığında vergi hariç kazanabileceği tutarı, kamusal fırsat maliyeti ise bireyin kazancından devletin elde edebileceği vergiyi kapsar (Ergen, 1999).

Tilak (1985) maliyeti bireysel ve kurumsal maliyet olarak ayırmakta tüm bu maliyetlerin toplamını da toplumsal maliyet olarak ifade etmektedir. Bireysel ve

kurumsal maliyetlerin ikisinde de eğitimin görünür maliyetleri olan parasal maliyetler mevcuttur. Bireysel maliyet kapsamında olup görünür tabir edilen parasal maliyetler kişinin barınma, kılık kıyafet, kitap ve eğitim ücretlerini içermektedir. Kurumsal maliyetler kapsamında yer alan görünür maliyetler ise sürekli ödenen öğretmen maaşları, diğer çalışanların maaşları, burslar ve bina, donanım, mobilya gibi uzun süre yenilenmeyen (sürekli olarak ödenmeyen) parasal maliyetleri içermektedir. Bireysel ve kurumsal maliyetlerin her ikisi de fırsat maliyetlerini içermektedir.

Özetle, eğitim harcamaları bireysel, kamusal ve toplumsal düzeylerde çeşitli maliyet unsurlarını içermektedir. Bireysel harcamalar öğrenim, yaşam ve fırsat maliyetlerinden oluşurken, kamusal harcamalar devletin eğitim hizmetlerine yönelik doğrudan katkılarını kapsamaktadır. Toplumsal maliyet ise bireysel ve kamusal maliyetlerin bir bileşkesini oluşturarak, eğitimde yapılan tüm parasal ve fırsat maliyetlerini göz önünde bulundurur. Tilak'ın (1985) belirttiği üzere, bu maliyetlerin toplamı, eğitimde görünen ve görünmeyen tüm masrafları bir araya getirerek eğitimin toplum üzerindeki finansal yükünü tam anlamıyla ortaya koymaktadır.

Ekonomik maliyet

Maloney vd. (2019) ekonomik maliyeti zaman ve sarf edilen kaynakların toplamı esas alındığında yatırıma ait tüm finansal maliyetleri ifade eden gerçek maliyet olarak tanımlamaktadır. Adem (1993) ekonomik maliyeti eğitim hizmetinin gerçekleşmesi için gereken fiziksel ve insan kaynaklarının toplam maliyeti olarak ifade etmektedir. Ekonomik maliyet geleceğe yönelik olup eğitim hizmetinin üretilmesinden önce planlama aşamasındaki olası ve tahmine dayalı maliyeti verir. Eğitim planlama aşamasının temeli ekonomik maliyet hesaplamalarıdır (Kurul, 2012). Bir başka deyişle ekonomik maliyet hesaplamaları, eğitim hizmetlerinin gelecekteki finansal gereksinimlerini öngörerek etkili bir planlamanın temelini oluşturur.

Fırsat maliyeti

Kaynakların her daim sınırlı olması bizi seçimler yapmaya zorlar. Bir şeyi yapmayı seçmenin maliyeti bu seçimin sonucu olarak yapamadıklarımızdır. Fırsat maliyeti seçmediğimiz ikinci en iyi tercihin vazgeçilen faydalarıdır. Kaynakların değeri kaynakları belirli bir şekilde harcamak için vazgeçilen alternatif fırsatlar açısından ölçülmektedir. Örneğin yeni bir okul inşa etmenin fırsat maliyeti yerel bir hastanenin kaybedilmesi olabilmektedir (Glover ve Levacic, 2007; Maloney, 2019). Simkins fırsat maliyetini kaynakların bir şekilde

kullanılması yerine başka bir şekilde kullanılmasıyla vazgeçilen en iyi uygulanabilir alternatifin değeri olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, müfredatta seçilen her ders için, öğrenme kazanımlarının vazgeçilen diğer öğrenmelerin değerinden daha fazla olabileceğini belirtmektedir (2000).

Eğitime yapılan yatırım miktarı, ekonomide eğitim dışında başka bir yere yatırılmış olsaydı elde edilecek kazanç, eğitimin fırsat maliyeti olarak tanımlanmaktadır. Örneğin öğrenci belirli bir eğitim seviyesine gitmemeyi tercih etseydi elde edeceği kazançlar, belirli bir eğitim seviyesinin vazgeçilen özel kazançları veya eğitimin özel fırsat maliyetleri olarak bilinmektedir. Örneğin, X'inci eğitim seviyesine sahip bir bireyin kazancı, (X +1) inci eğitim seviyesinin fırsat maliyetleri olacaktır (Tilak, 1985). Benzer şekilde öğrencilerin okula devam etmelerinden dolayı elde edemedikleri kazançlar da fırsat maliyeti olarak adlandırılmaktadır (Kurul, 2012). Fırsat maliyeti hesaplamalarında öğrencinin ortalama yaş düzeyi için hesaplanan olası gelirden öğrencinin okul harici zamanlarında yarı zamanlı çalışması ile elde edebileceği ortalama kazanç düşünülmektedir (Ergen, 1999).

Eğitim yatırımlarının uzun vadeli fırsat maliyetleri, bireylerin ve toplumların ekonomik ve sosyal gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır. Eğitim süresinin uzatılması, bireylerin iş gücüne geç katılmalarına neden olabileceği gibi, aynı zamanda toplumda daha nitelikli bireylerin yetişmesine de katkıda bulunabilir. Bu bağlamda, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmeleri açısından önemlidir (Türedi, 2022; Ergün, 2019).

Eğitim yatırımları, bireylerin ekonomik kalkınma üzerindeki fırsat maliyetleri ile toplumsal gelişim arasındaki dengeyi etkileyen önemli bir faktördür. Eğitim, bireylerin iş gücüne katılım sürelerini uzatırken, aynı zamanda toplumun nitelikli iş gücüne olan ihtiyacını karşılamada kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yükseköğrenime yapılan yatırımlar, bireylerin kendi eğitimlerini sürdürme isteği ile toplumun ihtiyaçları arasında bir denge kurmayı gerektirir (Filippova et al., 2021; Villela & Paredes, 2022). Ancak, eğitimde fırsat maliyetlerinin dikkate alınmaması durumunda, toplumsal gelişim açısından kayıplar yaşanabilir. Eğitim süresinin uzatılması, bireylerin iş gücüne katılımını geciktirirken, toplumun nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılamakta zorluklar yaşanabilir. Bu durum, ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir ve toplumsal eşitsizlikleri artırabilir (Doan et al., 2017).

Sonuç olarak, eğitim yatırımlarının fırsat maliyetleri, bireylerin ve toplumun ekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda kritik bir denge oluşturur. Eğitime ayrılan kaynaklar bireylerin iş gücüne katılımını geciktirse de toplumun nitelikli iş gücüne olan ihtiyacını karşılamada stratejik bir rol oynar. Eğitim süresinin uzatılması fırsat maliyetlerini artırırken, bireylerin kazanç potansiyellerinden